

МЭТЫ, ЗАДАЧЫ, ЗМЕСТ І МІЖПРАДМЕТНЫЯ СУВЯЗІ ДЫСЦЫПЛІНЫ «СУСВЕТНАЯ І НАЦЫЯНАЛЬНАЯ ЭТНААРГНАЛОГІЯ (СВІСКОВЫЯ, ЯЗЫЧКОВЫЯ, АМБУШУРНЫЯ НАРОДНЫЯ ДУХАВЫЯ І НАРОДНЫЯ ЁДАРНЫЯ МУЗЫЧНЫЯ ІНСТРУМЕНТЫ)» У СІСТЭМЕ ПАДРЫХОЎКІ СПЕЦЫЯЛІСТАЎ ПА ДУХАВЫМ МАСТАЦТВЕ БЕЛАРУСІ

У сістэме падрыхтоўкі спецыялістаў па духавым мастацтве Беларусі найбольш праблемным пытаннем з'яўляецца падрыхтоўка выканаўцаў на традыцыйных беларускіх народных духавых і ўдарных інструментах. Аналіз літаратуры і іншых крыніц па праблемах народна-інструментальнага выканальніцтва з удзелам духавых інструментаў, сярод якіх вызвалі цікавасць працы І. Благавешчанскага [4], І. Назінай [2, с. 3], польскіх фалькларыстаў К. Машынскага [18], Ч. Пяткевіча [19], дазваляюць атрымаць некаторае ўяўленне аб значнасці засваення пытанняў, аб неабходнасці вывучэння традыцыйных беларускіх народных духавых і ўдарных інструментаў. Гэтым пытаннем удзялілі ўвагу у сваіх працах такія даследчыкі, як І. Назіна [15]; [16]; [17], А. Крамко [13], І. Мангушаў [14, с. 220-229]. Нягледзячы на багатую гісторыю існавання і эвалюцыю гэтых інструментаў, у маштабах рэспублікі пакуль не існуе мэтанакіраванага працэсу падрыхтоўкі выканаўцаў на традыцыйных беларускіх народных духавых і ўдарных інструментах. Прыкметнай падзеяй стала выданне фундаментальнай працы [6]; [7]; [12], якая дазваляе сёння рыхтаваць выканаўцаў на народных духавых інструментах. Але ні на першапачатковай стадыі навучання (музычныя школы, школы мастацтваў ці сярэднеадукацыйныя школы, у якіх вывучаецца музыка), ні ў сістэме сярэдне-спецыяльнай адукацыі (музычныя вучылішчы, каледжы і г. д.) такога працэсу пакуль няма. Парадаксальным з'яўляецца і тое, што пытанні па вывучэнню традыцыйных беларускіх народных духавых і ўдарных інструментаў, падрыхтоўкі на іх адпаведных выканаўцаў, вырашаюцца толькі ў сістэме вышэйшай адукацыі (у прыватнасці ва ўніверсітэце культуры і мастацтваў). У працэсе нашага даследавання гэтыя аспекты выступаюць як *аб'ект*, а пытанні аб мэтах, задачах, змесце і міжпрадметных сувязях дысцыпліны «Сусветная і нацыянальная этнаарганалогія (духавыя і ўдарныя інструменты)» вызначаны як *прадмет* даследавання.

Адзначым, што дысцыпліна «Сусветная і нацыянальная этнаарганалогія (духавыя і ўдарныя інструменты)» для студэнтаў спецыяльнасці «Духавыя інструменты (народныя)» з'яўляецца адной з асноўных. Ўважым яе выкладанне з 2000 года ў межах папярэдняй дысцыпліны «Арганафонія і арганалогія» вызначыў аб'ектыўныя параметры падрыхтоўкі студэнтаў у адпаведнасці з распрацаванымі стандартамі [5]. *Галоўная мэта дысцыпліны*, якая была вызначана намі як прадмет даследавання, – гэта не толькі зарэчэнне студэнтамі дасканалых ведаў па пытаннях эвалюцыі народных музычных духавых, ударных інструментаў і іх функцыянальных асаблівасцяў, але і забеспячэнне падрыхтоўкі кампетэнтных, эрудзіраваных, высокакваліфікаваных, адказных і ініцыятыўных маладых спецыялістаў да будучай самастойнай творчай працы ў якасці канцэртнага выканаўцы, артыста аркестра ці ансамбля, а таксама і выкладчыка. Гэта, на наш погляд, так званая *лакальная мэта дысцыпліны*. Таму пры выкладанні курса «Сусветная і нацыянальная этнаарганалогія (духавыя і ўдарныя інструменты)» неабходна абавязкова ўлічваць аб'ектыўныя і аптымальныя міжпрадметныя сувязі гэтага курса з іншымі дысцыплінамі спецыяльнасці, па якіх ажыццяўляецца падрыхтоўка студэнтаў. Сярод такіх дысцыплін адзначым наступныя: 1) гісторыя мастацтваў; 2) этнаграфія, міфалогія і фальклор; 3) народна-інструментальная культура Беларусі; 4) рэстаўрацыя і выраб беларускіх народных духавых інструментаў; 5) музычная акустыка; 6) інтэрпрэтацыя народнай музыкі; 7) методыка работы з фальклорным калектывам; 8) методыка выкладання спецыяльных дысцыплін; 9) гісторыя і тэорыя выканальніцтва на духавых і ўдарных інструментах; 10) чытанне і аналіз аркестравых партытур; 11) народна-аркестравае выканальніцтва; 12) ансамблевае выканальніцтва; 13) спецыяльныя народныя духавыя інструменты (свісковыя, лінгвальныя, амбушурныя); 14) інфарматыка і камп'ютэрныя тэхналогіі і іншыя. Як бачым, панарама міждысцыплінарных сувязяў курса «Сусветная і нацыянальная этнаарганалогія (духавыя і ўдарныя інструменты)» вельмі шырокая. Таму, з улікам гэтых абставін, падчас заняткаў у вышэйшай навучальнай установе выкладчыкі са студэнтамі па вызначанай намі для даследавання дысцыпліне павінны вырашыць наступнае кола пытанняў і навучальна-педагагічных *задач*:

1) атрымаць грунтоўныя гістарычныя, музычна-тэарэтычныя веды аб народным, духавым і ўдарным (не толькі Беларусі, але і аналагічным сусветным) музычным інструментарыі ў кантэксце вывучэння гісторыі і сучасных тэндэнцый арганафоніі;

2) развіць адпаведныя музычна-творчыя навыкі вырашэння мастацкіх задач падчас выканання расшыфровак, аранжыровак і інтэрпрэтацый народнай музыкі, якія павінны выкарыстоўвацца будучымі спецыялістамі ў асабістай мастацка-прафесійнай самастойнай працоўнай творчай дзейнасці па далейшаму развіццю традыцый народна-інструментальнай спадчыны Беларусі;

3) падчас выканання заданняў па планах індывідуальных, практычных заняткаў, падрыхтоўкі дыпломных работ, рэалізаваць асабістыя творча-эксперыментальныя пошукі найбольш эфектыўных мастацка-вобразных інструментальных увасабленняў узораў нацыянальнай народнай традыцыйнай музычнай спадчыны, а таксама лепшых твораў сучасных кампазітараў Беларусі ў галіне народна-інструментальнага мастацтва;

4) асэнсаваць сацыякультурную значнасць і прэстыж народна-інструментальнай спадчыны Беларусі на сучасным этапе развіцця мастацкай культуры.

Актуальным пытаннем пры выкладанні курса «Сусветная і нацыянальная этнаарганалогія (духавыя і ўдарныя інструменты)» з'яляецца, безумоўна, змест самаго курса. Распрацаваныя намі матэрыялы, якія выкарыстоўваюцца пры выкладанні курса [8], [9], [10], [11], [12], яго вучэбна-метадычны комплекс, дазваляюць студэнтам атрымаць дастатковыя веды аб гістарычнай эвалюцыі народнага музычнага духавога і ўдарнага інструментарыю, яго мастацка-выразных і тэхнічна-выканальніцкіх асаблівасцях і спецыфіцы, сацыякультурных функцый і праблемах сучаснага выкарыстання ў мастацкай культуры. За перыяд навучэння аналізуемай намі дысцыпліны, студэнты павінны атрымаць дастатковае кола наступных *музычна-тэарэтычных прафесійных ведаў*, якія забяспечаць якасную прафесійную падрыхтоўку будучых спецыялістаў па наступных пытаннях.

I. Тыпалогія, функцыянальныя і мастацка-выканальніцкія асаблівасці традыцыйных беларускіх народных духавых і ўдарных інструментаў (этнаарганалагічныя асаблівасці свістковых, язычковых, амбушурных, ударных народных музычных інструментаў, іх выразна-тэхнічныя магчымасці, натацыя, строй, дыяпазон і г. д.).

II. Сутнасць сольнага, ансамблевага, капэльнага выканаўства на традыцыйных беларускіх народных духавых і ўдарных інструментах (*solo* ў традыцыях народна-інструментальнай практыкі ці з выкарыстаннем сучасных і эксперыментальных выканальніцкіх тэхналогій; *solo* у суправаджэнні фартэпіяна; *solo* ў суправаджэнні інструментальнага ансамбля ці капэлы беларускіх народных духавых і ўдарных інструментаў, *кантрапункт*, *музычная арнаментыка* і г. д.).

III. Спосаб афармлення музычнага твора для беларускіх народных духавых і ўдарных інструментаў (*solo*, ансамблевае ці аркестравая партыя, партытура для ансамбля ці аркестра).

IV. Гістарычныя эпохі і этапы эвалюцыі народных духавых і ўдарных інструментаў (сусветныя і нацыянальныя тэндэнцыі Беларусі).

V. Варыянты, інтэрпрэтацыі, рэдакцыі музычных твораў (параўнальны аналіз размеркавання музычнага матэрыялу ў творах з выкарыстаннем беларускіх народных духавых і ўдарных інструментаў).

VI. Сацыякультурная значнасць канцэртна-выканальніцкай дзейнасці музыкаў на беларускіх народных духавых інструментах.

Атрыманне ведаў па вызначыных намі параметрах забяспечаць студэнтам таксама і магчымасць выканання асабістых заданняў у межах падрыхтоўкі адпаведных матэрыялаў з выкарыстаннем элементаў навукова-даследчай дзейнасці (рэферат ці выступленне на семінары; паведамленне ці даклад на пасяджэнні студэнцкага навукова-творчага гуртка, канферэнцыі па выніках НДДС; удзел у традыцыйным рэспубліканскім конкурсе студэнцкіх навуковых работ; напісанне курсавой ці дыпломнай работы; магчымая падрыхтоўка да паступлення ў магістратуру, аспірантуру і г. д.).

Падчас вывучэння дысцыпліны «Сусветная і нацыянальная этнаарганалогія (духавыя і ўдарныя інструменты)» з улікам засваення звестак аб асноўных беларускіх народных духавых і ўдарных інструментах, прадугледжана *фарміраванне і ўдасканаленне наступных прафесійных навыкаў*.

I. Вызначэнне сольных, ансамблевых ці аркестравых цяжкасцяў і іх музыказнаўчы, творча-выканальніцкі аналіз з напісаннем рэкамендацый да іх увасаблення ў выканальніцкай практыцы.

II. Супастаўленне розных штырыхавых камбінацый з мэтай іх дакладнага асэнсавання і размеркавання на працягу таго ці іншага твора для яго выканання з кантрастнымі эфектамі.

III. Неабходная карэктурна партый для беларускіх народных, духавых і ўдарных інструментаў (*solo*, ансамбль, капэла).

IV. Вызначэнне і графічнае афармленне дынаміка-акустычных асаблівасцяў з мэтай дасягнення будучым выканаўцам на беларускіх народных духавых і ўдарных інструментах лагічнайсці ў насычанасці гучання.

V. Асабістае выкананне вивучаемых твораў ці іх нотных фрагментаў на музычным інструменце, напрыклад, – базавым як дудка, ці на дадатковых абавязковых інструментах, як жалейка, акарына, дуда, труба ці на эпизадычных інструментах, як саломка, чаратоўка, штархуны, бубен і г. д.

Вывучэнне студэнтамі дадзенага курса прадугледжвае *развіццё наступных творча-практычных навыкаў*:

I. вызначэнне дакладнага характару музычнага твора і выбару адпаведнага музычна-інструментальнага арсеналу з улікам неабходнай танальнасці і тэсітуры гучання твора.

II. Выкананне неабходных практыванняў на напісанні сольнай партыі для таго ці іншага народнага духавога інструмента з вызначэннем розных варыянтаў і камбінацый музычна-выразных сродкаў.

III. Выяўленне абертонаў, аплікатурных цяжкасцей для кожнага народнага духавога інструмента і іх адпаведнае напісанне ў партытуры ці аркестравай партыі.

IV. Распрацоўка планаў для выканання самастойнай работы над музычным матэрыялам з мэтай яго размеркавання для народных духавых і ўдарных інструментаў.

Такім чынам, роля ведаў, набытых студэнтамі падчас вывучэння курса «Сусветная

і нацыянальная этнаарганалогія (*духавыя і ударныя інструменты*)» значна ўзрасце, калі будуць улічаны не толькі яго мэта і адпаведныя задачы, але і міжпрадметныя сувязі з іншымі дысцыплінамі ўніверсітэцкай падрыхтоўкі спецыялістаў вышэйшай кваліфікацыі. На наш погляд, гэта – галоўная ўмова прафесійнага станаўлення будучых спецыялістаў духавога мастацтва Беларусі ў галіне народна-інструментальнага выканальніцтва, а таксама працэсу папулярызацыі ведаў аб народна-інструментальнай нацыянальнай спадчыне беларускага народа. Вядома, што сёння некаторыя прыхільнікі сучасных тэндэнцый музычна-інструментальнага выканальніцтва вельмі катэгарычныя і скептычныя да існавання ў сучаснай музычнай практыцы народных інструментаў, бо лічаць іх «прымітыўнымі» [12]. Гэтым «почитателям высокаго профессионального искусства» неабходна вывучыць спецыяльную літаратуру [8]; [9]; [10]; [11]; [12]; [13]; [14]; [15]; [16]; [17]; [18]; [19], завітаць на яскравыя, эмацыянальныя, нацыянальна-каларытныя канцэрты вядучых фальклорных калектываў Беларусі і памятаць аб тым, што народнае выканальніцтва – гэта заўсёды невычарпальная крыніца прафесійнага мастацтва [1].

Спіс літаратуры:

1. Антоневич, В.А. Народное исполнительское искусство как один из источников обогащения профессионального творчества на современном этапе / В. А. Антоневич // Вопросы культуры и искусства Белоруссии: Респ. межвед. сб. – Минск: Вышэйш. шк., 1982. – Вып. 1. – С. 68–71.
2. Беларуская народная інструментальная музыка / Фоназапісы, натацыя / рэд. і сістэматызацыя найгрышаў, уступ. арт. і навук. камент. І. Д. Назінай. – Мн.: Навука і тэхніка, 1989. – 655 с. – (Бел. нар. творчасць / АН БССР. Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору.)
3. Белорусские народные наигрыши / сост. и авт. вступ.ст. И.Д.Назина; под общ. ред. В.Петрова. – М.: Музыка, 1986. – 12 с.
4. Благовещенский И. П. К истории белорусской народной инструментальной музыки / И. П. Благовещенский // Благовещенский, И. П. Некоторые вопросы музыкального искусства (педагогика, эстетика, фольклор) / И. П. Благовещенский. – Минск, 1965. – С. 103–143.
5. Высшее образование. Первая ступень. Специальность 1-16 01 06 Духовые инструменты (по направлениям) 1-16 01 06-11 Духовые инструменты (народные): ОСРБ 1-16 01 06-11-2008. – Введ.07.08.2008. – Минск: Министерство образования Республики Беларусь, 2008. – 30 с.
6. Гром, У. М. Школа ігры на беларускіх народных духавых інструментах : вучэб.-метад. дапам. / У. М. Гром, А. Я. Крамко, І. А. Мангушаў. – Мінск: Бел. дзяр. ун-т культуры і мастацтваў, 2005. – Ч. 1. Сольнае выкананне – 259 с.
7. Гром, У. М. Школа ігры на беларускіх народных духавых інструментах : вучэб.-метад. дапам. / У. М. Гром, А. Я. Крамко, І. А. Мангушаў. – Мінск: Бел. дзяр. ун-т культуры і мастацтваў, 2005. – Ч. 2. Аансамблевае выкананне. – 217 с.
8. Коротеев, А. Л. Бытование амбушюрных духовых музыкальных инструментов в Беларуси (по материалам археологических изысканий, архивных исследований и анализа печатных изданий в контексте славянской органологии) / А. Л. Коротеев // IV Міжнародная Кірыла-Мяфодзіеўскія чытанні, прысвечаныя Дням славянскага пісьменства і культуры: Матэрыялы чытанняў (Мінск, 24-26 мая 1998 г.). У 2 ч. Ч. 2 / ЕГУ, БУК; Рэдкал.: Пазнякоў А.У. (адк. ред.) і інш. – Мінск: Бел. ун-т культуры, 1999. – 168–176.
9. Коротеев, А. Л. Особенности развития духового искусства Восточной Европы: органологическое исследование и эволюция форм народно-инструментального исполнительства на духовых и ударных инструментах / А. Л. Коротеев // Українська культура в іменах і дослідженнях. Наукові записки Рівненського державного інституту культури. – Рівне: Рівненський державний інститут культури, 1998. – Вип. 3. – С. 296–320.
10. Коротеев, А. Л. Фольклорные духовые инструменты белорусов в этнокультурном воспитании и художественном образовании детей и молодежи (от музыкальной игрушки до разнообразия национального инструментария) / А.Л. Коротеев // «Этнашкола» ў сучасным адукацыйным працэсе: вопыт станаўлення і перспектывы развіцця (да 10-годдзя існавання) / уклад. І навук. рэдакт. праф. І. І. Сучкоў. – Мінск: Бестпринт, 2004. – С. 87–94.
11. Коротеев, А. Л. Функциональные и этноорганологические особенности белорусских народных духовых инструментов / А. Л. Коротеев // X Міжнародныя Кірыла-Мяфодзіеўскія чытанні, прысвечаныя Дням славянскага пісьменства і культуры (Мінск, 24-26 мая 2004 г.) / Рэдкал.: М. А. Бяспалая (адк. Рэд.) і інш. – Мінск: Бел. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў, 2005. – С. 66–72.
12. Карацееў, А. Л. Неардынарная з’ява нацыянальна-выканальніцкага адраджэння / А. Л. Карацееў // Веснік БДУ культуры і мастацтваў. – 2005. – № 5. – С. 119–122.
13. Крамко, А. Я. Беларускія народныя духавыя інструменты : вучэб. дапам. / А. Я. Крамко – Мінск: Бел. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў, 2005. – 34 с.
14. Мангушаў, І. А. Праблемы рэканструкцыі, вырабу і ўкаранення ў сучасную музычную культуру старажытных фальклорных духавых інструментаў беларусаў / І. А. Мангушаў // «Этнашкола» ў сучасным адукацыйным працэсе: вопыт станаўлення і перспектывы развіцця (да 10-годдзя існавання) / уклад. І навук. рэдакт. праф. І. І. Сучкоў. – Мінск: Бестпринт, 2004. – С. 220–229.

15. Назина, И. Д. Белорусские народные музыкальные инструменты: самозвучащие, ударные, духовые / И. Д. Назина; ред. М. Я. Гринблат. – Минск: Наука и техника, 1979. – 144 с., ил.
16. Назина, И. Д. Становление и развитие белорусского этноинструментоведения как специальной научной дисциплины / И. Д. Назина // Белорусская этномузыкалогия: Очерки истории (XIX-XX вв.) / З. Можейко, Т. Якименко, Т. Варфоломеева и др.; под. ред. З. Можейко. – Минск: Тэхналогія, 1997. – С. 199-234.
17. Назіна, І. Д. Беларускія народныя музычныя інструменты / І. Д. Назіна. – Мінск: Беларусь, 1997. – 239 с.
18. Moszynski, K. Polesie Wscodnie. Materijaly etnograficzne z wscodniego czesci b. Powiatu Mozyrskiego oraz z powiatu Rzeszyckiego / K. Moszynski. – Warszawa, 1928. – 304 s.
19. Pietkiewicz, Cz. Polesie Rzeszyckie: materijaly etnograficzne / Cz Pietkiewicz.. – Warszawa, 1938. – Cz. 2. Kultura duchowa Polesia Rzeszyckiego – 459 s.